

Destilerija eteričnih ulja Linardić u Martinšćici¹

Siniša Bjedov

Kada vozite vijugavom cestom od Cresca prema Lošinj, s desne ćete strane naići na putokaz za Martinšćicu². No, većina putnika to i ne primijeti, čak i danas tek malobrojni skreću u tom smjeru. Nastala kao ribarsko naselje, Martinšćica se zahvaljujući prekrasnom zaljevu u kojem je smještena i lijepim plažama koje je okružuju, odnedavna predala turizmu. Naselje svoje ime duguje srednjovjekovnoj crkvi Svetog Martina, smještenoj pokraj samostana glagoljaša, franjevac trećoredaca te crkve Svetog Jurja. Ondje se nalazi i Kaštel, ladanjska kuća, creskog patricija Sforze iz 17. st., koji je u srodstvu s onim poznatijim Sforzama, milanskim.

Tom se mjestu i njegovim tajnama može pristupiti i putem nekoliko arhiva, a priča iz te arhivske prašine doista je neobična i vrijedna pažnje. Pod oznakom HR-HDA-819, Osobni fond Vjekoslav Spinčić, u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu može se naći pismo Andrije Linardića mlađega³ iz kojega doznajemo da je upravo njegovim zalaganjem Martinšćica dobila svakodnevnu poštansku i brzopjavnu službu. U obiteljskom arhivu Linardića u Trstu može se pronaći podatak da je Linardić mlađi bio povjerenik Ugarsko-hrvatskog parobrodskog društva (Ungaro-Croata) iz Rijeke, čiji je linijski parobrod od 1910. pristajao u Martinšćici čak šest puta tjedno. Spomenuti obiteljski arhiv u Trstu nadalje nam govori da se radi o poduzetnoj obitelji koja je iza sebe ostavila velik trag u malom mjestu usred ničega, koje je tek 1960. godine dobilo asfalt preko prijašnjih prašnjavih seoskih putova. Obiteljski arhiv otkriva da je Ivan, prvi Linardić koji se spominje u spisima, bio bačvar. Nakon njegove smrti 1886. posao preuzima sin Andrija Linardić stariji. Iz zaseoka Grmova on

se seli u Martinšćicu gdje je njegov otac svakodnevno pješačio na posao. Krajem devetnaestog stoljeća filoksera uništava njihove vinograde te time ugrožava i njihov bačvarski posao. Težak život, ali i poduzetan duh, Linardića je starijeg ponukao otvoriti trgovinu mješovitom robom jer se po namirnice u to doba išlo pješice u grad Cres. U prostoru u kojemu je nekada izrađivao bačve, Andrija je s partnerima s Krka otvorio prvu trgovinu, a nju će naslijediti i njegov sin koji je već s dvanaest godina pomagao u radnji. Zajedno su nabavljali robu iz cijele Europe pa tako i, primjerice, lijek za tuberkulozu iz Londona⁴, otporne drvene cokule iz Zagreba⁵ za najsiromašnije da ne hodaju bosu po teškom terenu, školske početnice iz Beča. To sve može se naći u spisima sačuvanima u obiteljskom arhivu u Trstu.

Zanimljivo je da svoju poslovnu aktivnost ova obitelj nije naslijedila nego upravo izmišljala, počinjala često ni iz čega, probirajući informacije koje su do njih dolazile na razne načine, često putem novina ili oglasa. Tako je Andrija mlađi počeo s lovom na tune te osnovao Društvo za ribarenje i prevažanje riba, što se obavljalo motornim brodovima u njegovu vlasništvu. To doznajemo iz pisma koje Andrija piše Lučkom poglavarstvu u Lošinj kada je zbog Velikog rata uzmanjkalo ljudi pa se zauzima za svoga rođaka Martina Linardića i druge ljude da se oslobode vojne službe. Linardići su bili i vlasnici mlina za žito. Kao povjerenik parobrodskog društva za Martinšćicu i u suradnji s agencijom Cunard Line nudili su karte za preookeanske linije iz Trsta za Sjevernu Ameriku. Cijena puta za treći razred iznosila je 180 kruna uz besplatan smještaj i hranu u Trstu.

Upravo tako, gotovo ni iz čega, započeli su Linardići i poslovnu aktivnost kojom

su se probili u cijeli svijet i po kojoj su postali najpoznatiji. Kroz trgovačke poslovne kontakte i reklamne kataloge dobavljača dolazili su do informacija o novim proizvodima. Tako je u jednom „cjeniku mirodija“ 1895. godine Linardić stariji vidio da postoji ulje kadulje i da mu je cijena prilično visoka. S obzirom na to da je u njegovom rodnom kraju kadulje bilo napretek, počeo je razmišljati o tome da to iskoristi, da sam proizvede takvo ulje. No, nije znao kako se proizvodi ulje od kadulje pa se raspitivao gdje je mogao, kod ljekarnika i proizvođača začina, ali uzalud, oni to nisu znali. Bila je to obitelj koja je kontaktirala sa svijetom, pratila sve što je mogla, čitala, informirala se, razmišljala i tražila načine kako se izvući iz siromaštva i zaostalosti, koju je nametala lokalna sredina. Zahvaljujući tome, Andrija stariji našao je u Smotri dalmatinskoj⁶ početkom 1902. godine članak o modernom stroju za parnu destilaciju eteričnih ulja, koji je austro-ugarska vlada poklonila Ružmarinskoj zadrugi u Velom Grablju na Hvaru. To je bila kockica koja mu je nedostajala, odmah je kontaktirao sa svojim dobavljačem Stjepanom Gamulinom, trgovcem u Jelsi, od kojega je doznao da je upravo njegov brat, don Niko Gamulin, predsjednik te zadruge. Nedugo potom, Andrija je otišao u Velo Grablje gdje mu je don Niko pokazao destileriju i uputio ga kako se u njoj radi. Andrija je dobio i adresu proizvođača stroja – tvrtke Volkmar Hänig & Comp iz Dresdena. Poduzetni Linardić odmah se obratio proizvođačima, ali zbog jezične barijere ponuda s fotografijom, cijenom, opisom i karakteristikama stroja stiže u Martinšćicu tek krajem godine⁷. Bakreni stroj za parnu destilaciju s pumpom stajao je 1.911 kruna što je bio golem iznos za Linardiće. No, oni ne odustaju, nego se hipotekarno zadužuju kod opata M. Zgalića, gvardijana franjevačkog samostana sv. Jeronima u Martinšćici,

1 Najveći dio informacija u ovom tekstu duguje Ireni Dlake i Inge Solis, koje su uredile katalog istoimene izložbe 2019. godine za Muzej u Cresu, na koji nas je uputio Bojan Purić.

2 Domaće stanovništvo koristi i oblike Martišnica i Martišnjica.

3 Andrija Linardić mlađi (1882., selo Grmov iznad Vranskog jezera – 1956., Trst)

4 Dopis tvrtki Derk P. Yokeman Co. Ltd. od 30. siječnja 1924., Obiteljski arhiv u Trstu.

5 Dopis društvu Dobrotvor iz Zagreba od 8. studenoga 1916., Obiteljski arhiv u Trstu.

6 Prilog dvojezičnog časopisa Objavitelj dalmatinski – Avvisatore dalmato, koji je od 1867. do 1920. izlazio u Zadru

7 Račun Volkmar Hänig & Comp od 22. srpnja 1903., Obiteljski arhiv u Trstu

Arhivske fotografije. Izvor: *Miris pobjede: destilerija eteričnih ulja Linardić u Martinšćici* / Irena Dlaka, Inge Solis. Cres: Creski muzej, 2019. Katalog izložbe održane od 6. lipnja do 30. srpnja 2019.

koji je i u to vrijeme imao nešto viška sredstava te su Linardići mogli platiti predujam u iznosu od 630 kruna. Za ostali dio iznosa, kao i za otkup kadulje, obitelj se dodatno zadužila. Kada je stroj konačno stigao, bilo je problema s njegovim sastavljanjem, pronalaženjem prostora za stroj, ali sve se to nekako riješilo. Mještani su ga ismijavali govoreći da se od lišća ne može ništa proizvesti, a kamoli „nekakvo ulje“. No, unatoč svemu, prva parna destilacija eteričnog ulja kadulje započela je 20. kolovoza 1903. Ubrzo su proizveli oko 400 kg ulja i počeli slati uzorke i ponude mnogim proizvođačima kemijskih i medicinskih proizvoda po Austriji i Njemačkoj. No, upotreba toga ulja bila je slabo poznata, a i cijena je izgleda bila previsoka. Četiri godine protekle su u uzaludnim pokušajima prodaje ulja. Trgovačka obrtnička komora Istre piše Linardiću da ne vide tržišnu vrijednost ni SVRHU toga proizvoda⁸. Brojni savjeti prijatelja i tvrtki išli su u smjeru napuštanja proizvodnje ulja od kadulje. Budući da sve poduzeto nije urodilo plodom, Andrija stariji htio je odustati i „sve baciti u more“, no Linardić mlađi, tada u svojim dvadesetim godinama, nije želio odustati i preuzima posao od oca.

I opet informiranje, čitanje i komunikacija sa svijetom odigrava presudnu ulogu. Naime, u listu Lloyd Triestino

Andrija mlađi nailazi na vijest da će se od svibnja do listopada 1906. godine u Londonu održati velika Austrijska izložba na kojoj će biti izloženi i proizvodi iz Dalmacije. Društvo za promicanje narodno-gospodarstvenih interesa Kraljevine Dalmacije prihvatilo je Linardićev zahtjev za sudjelovanjem na izložbi. Na toj su izložbi, spomenimo i to, sudjelovali i slikari Vlaho Bukovac, Ivan Meštrović i Emanuel Vidović. Za

svoj proizvod Linardići su dobili počasnu diplomu s brončanom kolajnom što im je otvorilo vrata europskog tržišta te 1906. primaju prvu narudžbu iz Leipziga⁹. Sljedeće godine tvrtka Heine&Co naručila je prvo pedeset, a zatim sto pa dvjesto kg kaduljina ulja čime je krenula proizvodnja na veliko. Zbog jezičnih problema u komunikaciji Linardići su predali zastupstvo tvrtki Lovrenčić i Solomun iz Zagreba, a to im otvara vrata još nekoliko poduzeća u Njemačkoj. Svjestan velikog potencijala svoga kraja vezano uz kadulju, Linardić 1911. piše Trgovačkoj obrtničkoj komori u Zagrebu te ih moli za pomoć i posredovanje ističući pri tome „... da mogu više prodati učinio bi dobro ne samo sebi već i žiteljstvu ovog siromašnog mjesta.“ Pomoć je pismom tražio i od Josipa Antuna Kraljića, hrvatskog književnika i preporoditelja, gdje se na kraju ispričava na pravopisnim pogreškama jer „još nije položio mature.“¹⁰ Zahvaljujući predanom radu, reklamiranju i drugim aktivnostima, proizvodnja je ulja rasla i kapaciteti Cresa postali su mali za potrebe destilerije. Tim povodom Linardići objavljuju oglas za otkup kadulje u listu Pučki prijatelj, koji je izlazio tijekom 1910.¹¹ Već 1907. Linardići su od pomorske vlade u Trstu zatražili dopuštenje za gradnju nove

Arhivske fotografije. Izvor: *Miris pobjede: destilerija eteričnih ulja Linardić u Martinšćici* / Irena Dlaka, Inge Solis. Cres: Creski muzej, 2019. Katalog izložbe održane od 6. lipnja do 30. srpnja 2019.

8 Dopis Camera di commercio e d'industria dell'Istria od 3. ožujka 1904., Obiteljski arhiv u Trstu

9 Tvornicu eteričnih ulja i mirisa AROMA-WERK LEIPZIG CARL HEINE&CO. utemeljio je 1852. dr. Carl Heine(1819. – 1888.) saski vlastelin, pravnik i političar te poduzetni industrijski pionir

10 Pismo A. Linardića ml., koji je tada imao 28 godina, Josipu Kraljiću od 3. Rujna 1910., Obiteljski arhiv u Trstu

11 Pismo A. Linardića ml. uredništvu Pučkog prijatelja od 1. ožujka 1910. u kojemu navodi da mu se oglas stavi „na prvo mjesto sa debelim slovima da gospodi čitaocima lahko u oči pada“, Obiteljski arhiv u Trstu

destilerije koju su i dobili nakon četiri godine, u srpnju 1911., a već 1912. završena je nova zgrada na samoj obali u središtu Martinšćice, koja i danas dominira vizurom mjesta kada mu se prilazi s mora.¹² Tim povodom Linardić mlađi zahvaljuje Vjekoslavu Spinčiću,¹³ zastupniku u Carevinskom vijeću u Beču, svjestan da bez njega ne bi ništa bilo. Zgradu je projektirao njihov rođak Martin Linardić (1875. – 1951.), a u njoj se našlo mjesta za trgovinu i mlin. On je izradio i kameni spomenik svom sinu jedincu kojega su početkom Drugog svjetskog rata strijeljali ustaše, a koji također stoji na obali, osobit stoga što na sebi ima križ i petokraku.

Uoči Prvog svjetskog rata destilerija je odlično poslovala, gospodarska važnost tvornice spasila je Linardića mlađeg od vojne službe. Obijesna zabava europske gospode zvana Veliki rat rezultirala je svakodnevno iznimno velikim brojem mrtvih. U jednim novinama Linardić je pročitao kako su nakon bitke na Soči gospoda „morali nakupovati iz svih ljekarni i drogerija velike zalihe mirisavih tvari, da olakšaju četama boravak u ovako smrdećem zraku.“ Poduzetni Linardić, kao i više puta do tada, piše izravno Ministarstvu rata u Beč i šalje im uzorke svojih triju eteričnih ulja s ponudom za otkup.¹⁴ Vojni odjel naručio je ukupno 305 kg ulja, uz obrazloženje: „Ovo ulje treba nam žurno za liječenje na frontama.“

Krajem 1917. posustaju ratne narudžbe, ali ne i poslovni duh obitelji, njihovo se poslovanje ne koncu proširilo i na Ameriku. Tome je pridonijela kriza i hiperinflacija u Njemačkoj, koja je Linardiće prisilila na traženje novih tržišta. Obiteljski arhiv u Trstu sadrži i račun na Brown Brothers&Co iz New Yorka iz 1922. Tom iskoraku na drugi kontinent svakako je pridonio i dr.

Postavljanje spomen ploče u kolovozu 2022. Foto: Bojan Purić

Ernest Guenther i njegova terenska istraživanja po Europi 1925. kada je posjetio i Martinšćicu. U šest svezaka edicije *The Essential Oils*, koja je i danas referentna, i Linardićeva mala destilerija ima svoje mjesto. Proizvodnja kaduljina ulja imala je svoj vrhunac 1938/39. kada samo u SAD-u prodaju 6000 kg toga ulja. Fašizam i Drugi svjetski rat zadali su mnogo problema Linardićima. Iz rata destilerija izlazi neoštećena, ali su se okolnosti promijenile što Linardić nije mogao u potpunosti shvatiti, a ni nova vlast nije mogla razlučiti da je on sve to stvorio svojim radom, da on nije bio klasični kapitalist s kojima su se komunisti obračunavali. Prema svjedočanstvu Guerina Kučića, čiji je otac radio u destileriji, ona je konačno zatvorena 1957. godine kada stroj doista završava u moru, kako je Linardić stariji svojedobno naumio. S vremenom destilacija eteričnih ulja u Martinšćici pala je

zaborav s cjelokupnom poviješću ove zanimljive i poduzetne obitelji. No, tradiciju danas živom drži spomenuti Guerino, koji sa suprugom proizvodi desetak vrsta ulja i drugih proizvoda od eteričnog ulja vrhunske kakvoće. Ovim tekstom dotaknute su se samo neke epizode, ali u arhivskoj građi krije se cijeli film¹⁵. Dok neki redatelj ne otkrije njegovu vrijednost, zahvaljujemo Ireni i Inge na njihovu trudu. ■

Arhivske fotografije. Izvor: *Miris pobjede: destilerija eteričnih ulja Linardić u Martinšćici* / Irena Dlaka, Inge Solis. Cres: Creski muzej, 2019. Katalog izložbe održane od 6. lipnja do 30. srpnja 2019.

¹² Danas je to restoran

¹³ Pismo V. Spinčiću od 2. kolovoza 1911., HR-HDA- 819, Osobni fond Vjekoslav Spinčić

¹⁴ Dopis upućen k.u.k. Kriegsministerium od 20. kolovoza 1915., Obiteljski arhiv u Trstu

¹⁵ Postoji kratak dokumentarno-igrani film o destileriji: <https://www.otoci.net/index.php/u-bastini/15909-film-o-destileriji-linardica-i-na-tv-u>